

پوشگاه کتاب و خدمات فرهنگی
بررسی و
نقد کتاب

● با نقدهایی از: خسرو ناقد - مهدی خلجی - چهارزاد بهار - سعید فیروزآبادی -
امیرحسین چهل تن - ویدا شاهرخی و سیما سلطانی

امسال همزمان با یازدهمین سالمرگ مهدی بازرگان، برای نخستین بار کتابی از این ایرانی مسلمان نواندیش به زبان آلمانی ترجمه شده است. بازرگان در این کتاب که با عنوان قرآن و مسیحیان در ماه می سال ۲۰۰۶ میلادی منتشر می‌شود، با روش خاصی که در پژوهش‌های قرآنی است، و از نگاه یک مسلمان مؤمن، به تفسیر آنچه در کتاب مقدس مسلمانان درباره مریم و مسیح و مسیحیان آمده، پرداخته است.

بررسی رابطه اسلام با مسیحیت از دیدگاه قرآن و مقایسه با روایات کتاب مقدس مسیحیان و سایر کتب مقدس، چنانکه نویسنده کتاب نیز بر آن تأکید دارد، داستانی تاریخی اجتماعی به دست می‌دهد. از این رو بازرگان رساله‌ی خود را گامی کوچک می‌داند که حس کنجکاوی هر فرد مسیحی را می‌تواند برانگیزد و هر محقق حقیقت‌جو را به پژوهش‌هایی گسترده در این زمینه تشویق کند. خاصه در این ایام که فضایی آکنده از پیشداوری و سوء تفاهم و کمبود آگاهی، دیواری از بی‌اعتمادی میان پیروان ادیان الهی پدید آورده و تنش‌هایی ناصواب و زیان‌بخش را موجب گشته است.

می‌دانیم که در سال‌های اخیر شمار کتاب‌هایی که به زبان‌های گوناگون در کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی درباره‌ی اسلام و مسلمانان منتشر شده است، به هزاران عنوان می‌رسد. اما بخش عظیمی از این آثار را خبرنگاران و روزنامه‌نگاران و نویسندگان کم‌مایه‌ای تألیف و تحریر

کرده‌اند که شناختی سطحی از مشرق زمین و به ویژه از اسلام دارند و از این طریق برداشت‌های قالبی و نگاه‌های کلیشه‌ای خود را به خیل عظیم علاقه‌مندان به آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم سرزمین‌های شرق مسلمان انتقال داده‌اند. با این همه آثاری نیز در این گستره یافت می‌شود که اگر چه شمارشان اندک است، ولی نویسندگان این آثار کوشیده‌اند بدون پیشداوری و بدور از مجادلات سیاسی روز، به طور جدی خود را با فرهنگ و تاریخ و تمدن سرزمین‌های شرق مسلمان مشغول دارند و کتاب‌هایشان حاصل پژوهش‌های گسترده و مطالعات همه‌جانبه است. از جمله این آثار می‌توان از کتاب جایگاه مریم و مسیح در عرفان اسلامی تألیف اسلام‌پژوه آلمانی، آنماری شیمل یاد کرد که بخش آغازین آن تحقیقی درباره‌ی مقام و منزلت مریم و مسیح در قرآن است. افزون بر این، کتاب اروپا و اسلام نوشته‌ی فوانکو کاردینی، مورخ ایتالیایی نیز یکی از آثار در خور توجه در زمینه تاریخ روابط اروپائیان با اسلام است. اما امکان آشنایی با نکته نظرات مسلمانی دیندار و دانشور که با پژوهش در متن کتاب مقدس مسلمانان و از درون به رابطه اسلام و مسیحیت پرداخته است، کمتر برای خوانندگان اروپایی به دست می‌آید.

قرآن و مسیحیان کتابی است کم‌برگ که در مجموعه آثار مهدی بازرگان با عنوان بازگشت به قرآن در سال ۱۳۶۷ منتشر شد و اکنون به زبان آلمانی و با درآمدی که نوید کرمانی، پژوهشگر ایرانی تبار آلمانی، بر آن نوشته است، انتشار می‌یابد. گذشته از موضوع و مضمون کتاب، آنچه اما جذابیت آن را دو-چندان می‌کند، انتشار متن گفت و گویی است که نوید کرمانی در سال ۱۹۹۵ میلادی، چند هفته پیش از مرگ بازرگان با وی انجام داده و اینک ضمیمه‌ی این کتاب شده است. این گفت و گو ظاهراً آخرین مصاحبه‌ی بازرگان است. سخنان بازرگان در این گفت و گو و در آن روزهای پایان حیات، از صراحتی بی‌نظیر برخوردار است و به وضوح می‌توان تأسف و تأثر رئیس اولین دولت بعد از انقلاب را از وضعیت ایران و نگرانی او را از فرآیند امور و آینده میهن‌اش مشاهده کرد.

انتشار این کتاب به یکی از زبان‌های اروپایی، از معدود مواردی است که در آن مسلمانی قرآن‌پژوه و دولتمردی سرشناس که در دو دوره‌ی بحرانی و پُر آشوب، نقش و نمودی چشمگیر در صحنه‌ی سیاسی کشورش داشته است، می‌کوشد تا براساس نص صریح قرآن، به پیشداوری‌های غریبان در مورد اسلام پاسخ گوید؛ بدون آنکه نکات بحث‌انگیز و تفاوت‌های بنیادینی را که میان این دو دین ابراهیمی وجود دارد، پنهان کند. قصد بازرگان بیشتر نشان دادن نقاط مشترک و تأکید بر پیوستگی‌ها و همبستگی‌هایی است که میان ادیان الهی، به ویژه اسلام و مسیحیت وجود دارد. آگاهی از آرا و آشنایی با افکار مسلمانی که در عین اعتقاد کامل به مبادی و اصول دینی خود، با نگاهی متفاوت به اسلام و کتاب مقدس مسلمانان می‌نگرد و از قرآن قرآنتی

Mehdi Bazargan
Und Jesus
ist sein Prophet
Der Koran und
die Christen

*Mit einer Einleitung
von Navid Kermani*

C.H.Beck

تازه و امروزی به دست می‌دهد، می‌تواند برای خواننده اروپایی پتجره‌ای تازه به جهان اسلام بگشاید؛ به ویژه در این ایام که همه جا سخن از «خطر گسترش بنیادگرایی اسلامی» و تروریسم برخاسته از آن است.

مخاطب اصلی نویسنده در این کتاب مسیحیان‌اند؛ بدون آنکه مسلمانان خود را از مطالعه‌ی این اثر بی‌نیاز بدانند. بازرگان کتاب خود را هدیه‌ی «یک مسلمان ایرانی به برادران و خواهران مسیحی، در ایران و در سراسر جهان» معرفی می‌کند و هدف از انتشار آن را آشنا ساختن عیسویان به آنچه قرآن درباره عیسی و مریم و درباره مسیحیان گفته و خواسته است می‌داند. او در همان آغاز کتاب به مسیحیان توصیه می‌کند که «نظر اسلام را درباره آئین و جامعه مسیحیت، نه از زبان و عملکرد مسلمان‌های چهارده قرن تاریخ گذشته و حال و نه از همکیشان مخالف یا موافق خود، بلکه از قرآن بشنوند که اصالت و اعتبار دارد».

بازرگان با این پیشنهاد که نزدیک به دو دهه از آن می‌گذرد، انگار که رویدادهای سال‌های اخیر و اظهارات روزها و هفته‌های گذشته این یا آن روحانی و یا رئیس دولت این یا آن کشور اسلامی را پیش رو داشته است و از این رو پیشاپیش حساب اسلام و قرآن را از سخنان متولیان دین و رفتارهای زمامداران کشور اسلامی جدا کرده است. این گمان زمانی قوت می‌گیرد که می‌بینیم نویسنده در مقدمه کتاب خطاب به مسیحیان می‌نویسد: «در زمینه نظرات و رفتار پایه‌گذار اسلام

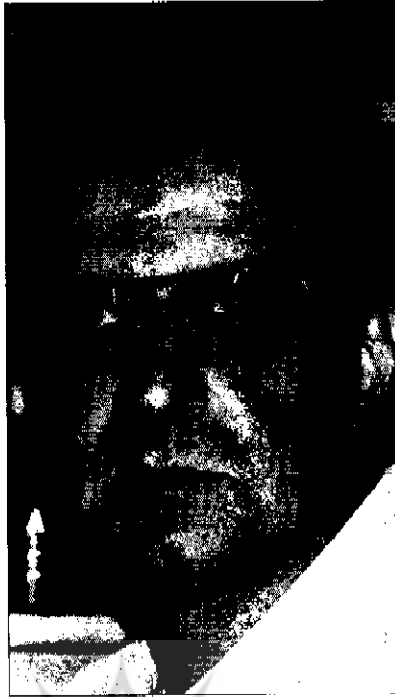
و پیروان او با مسیحیان و به طور کلی روابط اسلام و مسیحیت، یقیناً چیزهایی شنیده و در تاریخ‌ها خوانده‌اید و در ذهن خود خاطراتی را ضبط کرده‌اید که می‌تواند درست یا نادرست باشد. به این نکته هم توجه دارید که گفتار و کردار مسلمانان و زمامداران آنها در طول تاریخ و در جنگ‌ها و فتوحات، یا به عبارت دیگر عمل پیروان هر مکتب، یک چیز است و خود مکتب یا مؤسس آن چیز دیگر». از سخنان بازرگان در کتاب قرآن و مسیحیان چنان برمی‌آید که این تواندیش مسلمان بیش و پیش از هر چیز دغدغه‌ی دین دارد.

بازرگان پیش از هر چیز دو نکته اساسی را که ظاهراً برای او دارای اهمیت بسیار است، با خوانندگان کتابش در میان می‌گذارد. نخست آنکه «قرآن از اهل کتاب نه می‌خواهد که آئین و معبد و کتاب دینی خود را کنار گذارند، و نه می‌گوید به قبله مسلمانان رو کرده و بر طبق آداب اسلام نماز بخوانند، نه پشت سر پیغمبر و امامان و علمای ما راه بیفتند، نه دولت و کشورشان تابع حکومت مسلمانان گردد و نه حتی می‌گوید کسانی از اهل کتاب که تبعه و ساکن ممالک اسلامی هستند بر طبق شریعت و احکام مسلمانان عمل نمایند». به تحقیر و ردّ پیشینیان، یا لاقبل به تکمیل نظریات و تعلیمات آنان می‌پردازد، تورات و انجیل را نفی نمی‌کند و نمی‌گوید که چون کهنه و ناقص و غلط است، باید دور انداخته شود؛ بلکه خود را نگهبان یا مراقب و حافظ «کتاب» معرفی می‌نماید.

بخش‌های دوازده گانه کتاب، روش پژوهشی نویسنده را که مبین سیر تحول روابط اسلام و مسیحیت از منظر قرآن است، نشان می‌دهد:

۱. تعظیم حضرت عیسی و تطهیر و تجلیل از حضرت مریم
۲. توجه مخصوص و مفصل قرآن به پیغمبران پیشین و پیروان آنها
۳. عدم قصد بطلان انجیل یا نسخ آئین مسیح
۴. رسالت خاص و مسئولیت قرآن در قبال اهل کتاب
۵. حمایت و نگهبانی از کتاب‌های پیشین
۶. اجماع همگان در زیر چتر ابراهیم
۷. وحدت به دور محور مشترک
۸. امت واحد
۹. مسابقه در خدمت
۱۰. جدال‌های با اهل کتاب
۱۱. نقادی تشویقی
۱۲. پایان خوش

اما درباره روش بازرگان در تنظیم مباحث کتاب و تفسیر موضوعاتی که به طرح آنها همت

● خسرو ناقد

گماشته است. او در این کتاب نیز، چون دیگر آثار خود در گستره‌ی پژوهش‌های قرآنی، به آیات قرآن براساس سال نزول آنها و به ترتیب زمانی توجه داشته است و نه محل نزول آنها. او بر این باور است که سیر تحول قرآن به اعتباری می‌تواند سیر تحول رشد پیامبر تلقی شود. از این رو خود نیز در کتاب سیر تحول قرآن که از آثار با اهمیت او به شمار می‌آید، اشاره می‌کند که کوشش داشته است تا «چهره جدیدی از قرآن» ارائه دهد. جالب آنکه پُرفسور عبدالجواد فلاطوری، استاد فقید اسلام‌شناسی دانشگاه‌های آلمان نیز در سخنانی که به مناسبت نخستین سالگشت مرگ بازرگان در دانشگاه کلن ایراد کرد، معتقد بود که در صورت بهره‌گیری از روش ابتکاری بازرگان در پژوهش‌های قرآنی و انطباق آن با واقعیت‌های تاریخی، «ما حداقل با اسلام دیگری روبرو خواهیم شد که خیلی اشکالش کمتر است».

مجموعه‌ی هفت جلدی بازگشت به قرآن که کتاب قرآن و مسیحیان آخرین مجلد آن است، به دورانی تعلق دارد که بازرگان پس از نشان دادن «سیر تحول قرآن»، به تفسیر موضوعی قرآن نظر داشته است. او خود در مقدمه‌ی کتاب به دو نوع تفسیر اشاره می‌کند: «تفسیر کلاسیک که تفسیر ترتیبی از روی آیات و سوره به سوره و آیه به آیه است. دیگری تفسیر آزاد و تفکیکی است که بر روی موضوعات و با جمع‌آوری آیات مربوطه و رعایت شأن نزول و سال نزول آنها صورت می‌گیرد». کتاب قرآن و مسیحیان تفسیری از نوع اخیر است.

مهدی بازرگان در نتیجه گیری خود، کلام نهایی و غایت مسلمانی را با پیش کشیدن پرستی و دادن پاسخی به آن که از دل قرآن بیرون کشیده است، چنین بیان می‌کند: «آیا به خاطر دنیا و آخرت بندگان و گسترش پرچم توحید و اسلام بین جهانیان، باید متوسل به تحمیل و اجبار یا به جدل و برهان شد؟ قرآن چنان واقع‌گرا و آزاداندیش است که می‌گوید خدا چنین تکلیفی بر شما نمی‌کند. هر ملت و امت را، با شریعت و آئینی که به او داده است، برای تقرب به سوی خالق در معرض آزمایش و تربیت قرار می‌دهد. می‌گوید اختلافات کلامی و دعاوی حقانیت و برتری را واگذار به قضاوت الهی در آن دنیا نمائید و در این دنیا به جای آن، اگر راست می‌گوئید، در خیرات و خدمات با یکدیگر مسابقه بگذارید.»

مشخصات

Und Jesus ist sein Prophet. Der Koran und die Christen. Bazargan, Mehdi. C. H. Beck, Munchen 2006.

۳۷۴

منتشر شد:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

توصیف گمشده

(رمان)

... داستان زندگی مردی که در نوجوانی از ایران رفت و سالهای دراز فرصت دیدن دوباره آن را نیافت. در میانسالی به میهنی بازگشت که آن را دوست می‌داشت.

نوشته دکتر هوشنگ دولت‌آبادی

نشر قطره - تهران - خیابان فاطمی - خیابان ششم - پلاک ۹ - تلفن: ۳ - ۸۸۹۷۳۳۵۱

تلفن دفتر فروش ۸۸۹۵۶۵۳۷ - ۸۸۹۵۲۸۳۵